

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA SINONIMIYA HODISASINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20127936>

Sagatova Muhabbat Hasanovna

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Koreys filologiyasi kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada koreys va o'zbek tillarida sinonimiya hodisasining leksik-semantik mohiyati qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Sinonimlar bir umumiy denotativ ma'noga yaqin bo'lgan, biroq semantik nyuans, uslubiy bo'yoqdorlik, emotsional-ekspressiv qiymat va kontekstual moslik jihatidan farqlanadigan birliklar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada koreys tilidagi sof koreyscha, xitoycha-koreyscha va o'zlashma qatlamlar o'rtasidagi sinonimik munosabatlar hamda o'zbek tilidagi sinonimik qatorlar, dominant va uslubiy farqlanish masalalari yoritiladi. Qiyosiy tahlil sinonimiya har ikki tilda til boyligini, nutq aniqligini va kommunikativ moslashuvchanlikni ta'minlovchi murakkab leksik-semantik hodisa ekanini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *sinonimiya, koreys tili, o'zbek tili, leksik semantika, sinonimik qator, dominant, uslubiy farq, qiyosiy tilshunoslik.*

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF SYNONYMY IN KOREAN AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS

Sagatova Mukhabbat

*Teacher, Department of Korean Philology
Uzbekistan State World Languages University*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of the lexical-semantic nature of synonymy in Korean and Uzbek. Synonyms are considered as units close in denotative meaning but different in semantic nuance, stylistic coloring, emotional-expressive value and contextual compatibility. The article discusses synonymic relations among native Korean, Sino-Korean and borrowed lexical layers, as well as synonymic series, dominant words and stylistic differentiation in Uzbek. The comparative analysis shows that synonymy in both languages is a complex lexical-semantic phenomenon that enriches vocabulary, ensures speech accuracy and increases communicative flexibility.*

Keywords: *synonymy, Korean language, Uzbek language, lexical semantics, synonymic series, dominant word, stylistic difference, comparative linguistics.*

KIRISH

Tilning leksik tizimi doimiy harakatda bo‘lib, unda yangi birliklar paydo bo‘lishi, mavjud so‘zlarning ma’no doirasi kengayishi hamda bir tushunchani turli nuqtayi nazardan ifodalovchi birliklarning shakllanishi kuzatiladi. Ana shunday murakkab hodisalardan biri sinonimiyadir. Sinonimiya til egasiga bir mazmuni turli uslubiy, emotsional va pragmatik ohanglarda ifodalash imkonini beradi. Shu sababli sinonimlarni o‘rganish faqat lug‘at boyligini sanash emas, balki so‘zlarning ma’no qatlamlari, qo‘llanish maydoni va nutqiy vazifalarini aniqlashni ham talab qiladi.

Koreys va o‘zbek tillarida sinonimiya hodisasi o‘ziga xos tarzda shakllangan. Koreys tilida sinonimik munosabatlar ko‘pincha tarixiy-etimologik qatlamlar bilan bog‘liq bo‘ladi: bir tushuncha sof koreyscha so‘z, xitoycha-koreyscha birlik yoki zamonaviy o‘zlashma orqali ifodalanishi mumkin. O‘zbek tilida esa turkiy, fors-tojik, arabcha, ruscha va xalq og‘zaki nutqiga oid birliklar sinonimik qatorlar tarkibida faol ishtirok etadi. Bu holat har ikki tilda sinonimiyaning faqat ma’nodoshlik emas, balki madaniy, tarixiy va uslubiy hodisa ekanini ko‘rsatadi.

Maqolaning asosiy maqsadi koreys va o‘zbek tillaridagi sinonimlarning leksik-semantik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Bunda sinonimik qator, dominanta, semantik differensial belgi, uslubiy rang, pragmatik moslik kabi tushunchalar asosiy mezon sifatida

olinadi. Tahlil jarayonida koreys tilidagi 보다, 바라보다, 쳐다보다, 지켜보다; 말하다, 이야기하다, 언급하다, 진술하다 kabi birliklar hamda o‘zbek tilidagi yuz, bet, aft, chehra, jamol; katta, ulug‘, buyuk, ulkan kabi qatorlar misol sifatida ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism

1. Sinonimiya tushunchasi va uning lingvistik mohiyati

Sinonimlar bir xil yoki yaqin tushunchani ifodalovchi, ammo ma’no nozikligi, qo‘llanish doirasi, uslubiy bo‘yoqdorligi yoki emotsional-ekspressiv qiymati bilan farqlanuvchi leksik birliklardir. Ular nutqda fikrni aniqroq ifodalash, takrori kamaytirish, tasviriylikni kuchaytirish va kommunikativ maqsadga mos so‘z tanlash imkonini yaratadi. Shuning uchun sinonimiya leksikologiya bilan bir qatorda stilistika, pragmatikologiya, tarjimashunoslik va til ta’limi uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Sinonimiya hodisasini anglashda “mutlaq ma’nodoshlik” va “qisman ma’nodoshlik” o‘rtasidagi farqni hisobga olish zarur. Mutlaq sinonimlar nazariy jihatdan mavjud bo‘lsa-da, real til tizimida juda kam uchraydi. Chunki til iqtisodi tamoyiliga ko‘ra mutlaqo bir xil vazifani bajaruvchi birliklarning uzoq vaqt birgalikda yashashi ehtimoli kam. Aksariyat sinonimlar qisman sinonimlar bo‘lib, ular umumiy ma’noda yaqinlashadi, biroq nutqiy muhitda bir-birining o‘rnini har doim ham bosa olmaydi.

Sinonimik qator tarkibida dominanta muhim o‘rin tutadi. Dominanta qatorning eng neytral, keng qo‘llanadigan va asosiy ma‘noni ifodalovchi markaziy a‘zosidir. Masalan, o‘zbek tilidagi katta, ulug‘, buyuk, ulkan, bahaybat qatorida katta so‘zi dominanta vazifasini bajaradi. Koreys tilida ham 말하다 “gapirmoq” qatori uchun nisbatan neytral va keng qo‘llanadigan birlik sifatida dominanta bo‘la oladi. Dominantani aniqlash sinonimik qatorning ichki tuzilishini tushunishga yordam beradi.

Sinonimlarni aniqlashda faqat lug‘aviy yaqinlik yetarli mezon bo‘la olmaydi. Har bir sinonimning semantik differensial belgisi, uslubiy darajasi, qo‘llanish chastotasi, kollokatsion muhiti va pragmatik vazifasi alohida tahlil qilinishi lozim. Masalan, o‘zbek tilidagi vafot etmoq va o‘lmoq birliklari umumiy “hayotdan ko‘z yummoq” ma‘nosini ifodalasa-da, birinchisi rasmiy-hurmat ohangida, ikkinchisi esa neytral yoki oddiy nutqda faol qo‘llanadi. Koreys tilidagi 죽다 va 돌아가시다 juftligi ham shunga o‘xshash registr farqini namoyon etadi.

2. Koreys tilida sinonimik munosabatlarning shakllanishi

Koreys tilida sinonimiya ko‘p jihatdan tilning tarixiy qatlamlari bilan bog‘liq. Koreys leksikasi tarkibida sof koreyscha so‘zlar, xitoycha-koreyscha birliklar va g‘arb tillaridan kirgan o‘zlashmalar birgalikda mavjud. Natijada bir tushunchani ifodalash uchun turli etimologik qatlamlarga mansub so‘zlar

shakllanadi. Bunday birliklar ma‘nodosh bo‘lsa-da, uslubiy, ijtimoiy va kontekstual jihatdan bir-biridan farqlanadi.

Masalan, 시작하다 va 개시하다 birliklari umumiy “boshlamoq” ma‘nosiga yaqin. Biroq 시작하다 kundalik muloqotda keng qo‘llanadigan neytral birlik bo‘lsa, 개시하다 ko‘proq rasmiy, kitobiy yoki ma‘muriy uslubga xosdir. Xuddi shuningdek, 사람 va 인간 birliklari “odam/inson” semasida birlashadi, ammo 인간 ko‘proq falsafiy, umumlashtiruvchi yoki ilmiy kontekstlarda uchraydi. Bu holat koreys tilida sinonim tanlashda faqat ma‘no emas, balki uslubiy registr ham muhimligini ko‘rsatadi.

Koreys tilida fe‘l sinonimlari ham murakkab semantik differensial belgilar asosida farqlanadi. 보다, 바라보다, 쳐다보다, 지켜보다 fe‘llari umumiy “qaramoq” semasiga ega. Ammo 보다 umumiy ko‘rish yoki qarashni, 바라보다 ma‘noli, uzoqroq yoki umid bilan qarashni, 쳐다보다 yuqoriga yoki tik qarashni, 지켜보다 esa kuzatish va nazorat elementini bildiradi. Bu birliklar lug‘atda bir-biriga yaqin ko‘rinishi mumkin, biroq real nutqda ularning o‘rnini almashtirish ko‘pincha mazmuniy noaniqlik keltirib chiqaradi.

Hurmat shakllari koreys sinonimiyasining muhim xususiyatlaridan biridir. 먹다 va 드시다 “yemoq” ma‘nosini bildirsa-da, 드시다 hurmat shakli sifatida qo‘llanadi. 죽다 va 돌아가시다 birliklari ham umumiy

semantik maydonga mansub, lekin 돌아가시다 suhbatdoshga yoki uchinchi shaxsga hurmat munosabatini ifodalovchi yuqori registrdagi birlikdir. Demak, koreys tilida sinonim tanlash jarayoni ijtimoiy masofa, yosh, maqom, nutqiy etiket va kommunikativ vaziyat bilan chambarchas bogʻliq.

3. Oʻzbek tilida sinonimik qator va dominanta masalasi

Oʻzbek tilida sinonimiya qadimdan boy leksik qatlamlar asosida rivojlangan. Turkiy asosdagi soʻzlar, fors-tojik va arabcha oʻzlashmalar, ruscha va xalq ogʻzaki nutqiga oid birliklar sinonimik qatorlarni boyitib kelgan. Oʻzbek tilidagi yuz, bet, aft, chehra, jamol, oraz qatori bu jihatdan xarakterlidir. Ular umumiy “inson yuzining old qismi” semasiga yaqin boʻlsa-da, uslubiy va baholovchi xususiyatlari bilan keskin farqlanadi.

Ushbu qatorda yuz nisbatan neytral dominanta sifatida qaraladi. Bet koʻproq ogʻzaki nutqda qoʻllanadi, aft esa salbiy konnotatsiyaga ega boʻlishi mumkin. Chehra badiiy va nisbatan koʻtarinki ohangda ishlatiladi, jamol va oraz esa poetik, kitobiy qatlamga mansub. Shunday qilib, sinonimik qator aʼzolari umumiy semantik markaz atrofida birlashsa-da, ularning har biri alohida nutqiy vazifani bajaradi.

Oʻzbek tilida sifat sinonimlari ham uslubiy va semantik jihatdan boy. Goʻzal, chiroyli, koʻrkam, suluv, latofatli qatorida chiroyli keng qoʻllanadigan neytral birlik boʻlsa, goʻzal badiiy va yuqori baholovchi maʼnoga ega, koʻrkam koʻproq tashqi koʻrinish yoki umumiy

salobatni bildiradi, suluv poetik va xalqona tusga ega, latofatli esa nafislik va noziklik semasini kuchaytiradi. Bu birliklar bir-biriga yaqin boʻlsa-da, ularning qoʻllanish doirasi turlicha.

Feʼl sinonimlarida ham ekspressivlik darajasi muhim rol oʻynaydi. Yigʻlamoq, boʻzlamok, ingramok, hoʻngramok feʼllari umumiy “koʻz yoshi toʻkmoq” yoki “iztirob bildirmok” semasini bildiradi. Ammo yigʻlamoq neytral, boʻzlamok kuchli iztirob, ingramok jismoniy yoki ruhiy ogʻriqning past ovozdagi ifodasini, hoʻngramok esa baland va kuchli yigʻlashni anglatadi. Bu holat sinonimlarning maʼno kuchi boʻyicha farqlanishini koʻrsatadi.

4. Koreys va oʻzbek sinonimiyasining qiyosiy tavsifi

Koreys va oʻzbek tillaridagi sinonimiya umumiy jihatdan bir tushunchani turli maʼno nozikliklari bilan ifodalashga xizmat qiladi. Har ikki tilda sinonimlar nutqning ifoda imkoniyatini kengaytiradi, uslubiy tanlovni boyitadi va kommunikativ vaziyatga mos soʻz tanlashga yordam beradi. Shuningdek, har ikki tilda sinonimik qator ichida neytral dominanta va uslubiy jihatdan cheklangan birliklar mavjud boʻladi.

Farqli jihatlar esa tillarning tarixiy rivoji va ijtimoiy-madaniy tizimi bilan bogʻliq. Koreys tilida xitoycha-koreyscha qatlam va hurmat kategoriyasi sinonim tanlashga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Oʻzbek tilida esa fors-tojik, arabcha, xalqona va poetik qatlamlar sinonimik qatorlarning uslubiy rangini belgilaydi. Koreys tilida

드시다, 돌아가시다 kabi hurmat birliklari grammatik-pragmatik tizim bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida ehtirom ko'proq uslubiy vositalar, iboralar yoki nutqiy kontekst orqali ifodalanadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, sinonimlarning haqiqiy farqi ko'pincha lug'at izohida emas, balki kontekstda namoyon bo'ladi. Masalan, koreys tilidagi 말하다, 이야기하다, 언급하다, 진술하다 birliklari umumiy "gapirmoq/aytmoq" semasida birlashadi, biroq biri kundalik suhbatga, biri rasmiy bayonotga, yana biri ilmiy yoki huquqiy kontekstga mos keladi. O'zbek tilidagi aytmoq, gapirmoq, so'zlamoq, bayon qilmoq birliklari ham shunga o'xshash uslubiy farqlarga ega.

Demak, koreys va o'zbek tillarida sinonimiya bir tomondan universal semantik hodisa, ikkinchi tomondan har bir tilning milliy, madaniy va pragmatik xususiyatlarini aks ettiruvchi tizimdir. Uni qiyosiy o'rganish tarjima, til o'qitish, ikki tilli lug'atlar tuzish va korpus lingvistikasi uchun muhim ilmiy-amaliy natijalar beradi.

5. Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati

Sinonimiya hodisasini qiyosiy o'rganish koreys tilini o'zbek auditoriyasida o'qitish uchun bevosita metodik ahamiyatga ega. Talaba bir so'zning faqat lug'aviy tarjimasini emas, balki uning qaysi vaziyatda, qaysi uslubda va qaysi ma'no nozikligida ishlatilishini bilsa, nutqiy xatolar sezilarli kamayadi. Masalan, koreyscha 바라보다, 쳐다보다, 지켜보다

birliklarini faqat "qaramoq" deb berish o'quvchida yuzaki tasavvur hosil qiladi; ularning semantik farqini o'zbek tilidagi termulmoq, tikilmoq, kuzatmoq birliklari bilan qiyoslash esa ancha samarali natija beradi.

Qiyosiy sinonim tadqiqi tarjima amaliyoti uchun ham muhimdir. Tarjimon ma'nodosh birliklarning uslubiy va pragmatik chegaralarini hisobga olmasa, matnning emotsional ohangi yoki rasmiylik darajasi buzilishi mumkin. Ayniqsa, badiiy matnda poetik sinonimlar, rasmiy matnda kitobiy birliklar, kundalik muloqotda esa neytral va so'zlashuvga xos birliklarni to'g'ri tanlash matn sifatini belgilaydi.

Ikki tilli lug'at tuzishda ham sinonimlarni oddiy ro'yxat sifatida berish yetarli emas. Har bir birlikka uslubiy izoh, kontekstual misol, tipik kollokatsiya va qo'llanish cheklovi qo'shilishi kerak. Bunday yondashuv foydalanuvchiga so'zlarni bir-birining mutlaq o'rnini bosuvchi birliklar emas, balki muayyan nutqiy vaziyatga bog'langan variantlar sifatida anglashga yordam beradi.

Demak, koreys va o'zbek tillarida sinonimiyaning qiyosiy tahlili nazariy tilshunoslik bilan bir qatorda amaliy leksikografiya, tarjimashunoslik, lingvodidaktika va korpus lingvistikasi uchun ham muhim ilmiy asos yaratadi.

Xulosa

Koreys va o'zbek tillarida sinonimiya tilning leksik-semantik boyligini ko'rsatuvchi muhim hodisadir. Sinonimlar bir tushunchani turli ma'no nozikliklari, uslubiy ranglar va pragmatik

vazifalar orqali ifodalashga imkon beradi. Har ikki tilda sinonimik qatorlar dominanta atrofida birlashadi va qator a'zolari o'zaro semantik hamda uslubiy jihatdan farqlanadi.

Koreys tilida sinonimiya ko'proq etimologik qatlamlar, xitoycha-koreyscha birliklar, hurmat shakllari va ijtimoiy registrlar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. O'zbek tilida esa sinonimlarning shakllanishida turkiy, fors-tojik, arabcha, poetik, xalqona va zamonaviy qatlamlarning o'zaro ta'siri muhim rol o'ynaydi. Bu farqlar har ikki tilning

tarixiy va madaniy taraqqiyoti bilan izohlanadi.

Shunday qilib, koreys va o'zbek tillaridagi sinonimlarni qiyosiy tadqiq etish ularning faqat lug'aviy yaqinligini emas, balki ma'no nozikligi, uslubiy chegarasi, kollokatsion xususiyati va pragmatik vazifasini ham ochib beradi. Bunday yondashuv koreys tilini o'zbek auditoriyasida o'qitish, tarjima amaliyoti va ikki tilli leksikografiyani rivojlantirish uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hojiyev A. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1974.
2. Hojiyev A. O'zbek tili leksikologiyasi va frazeologiyasi. – Toshkent: Fan, 1995.
3. Yo'ldoshev B. Tilshunoslikning dolzarb masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.
4. Sayfullayeva R., Mengliyev B. va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan, 2009.
5. Tursunov U., Muxtorov J. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Sharq, 2004. – 134 b.